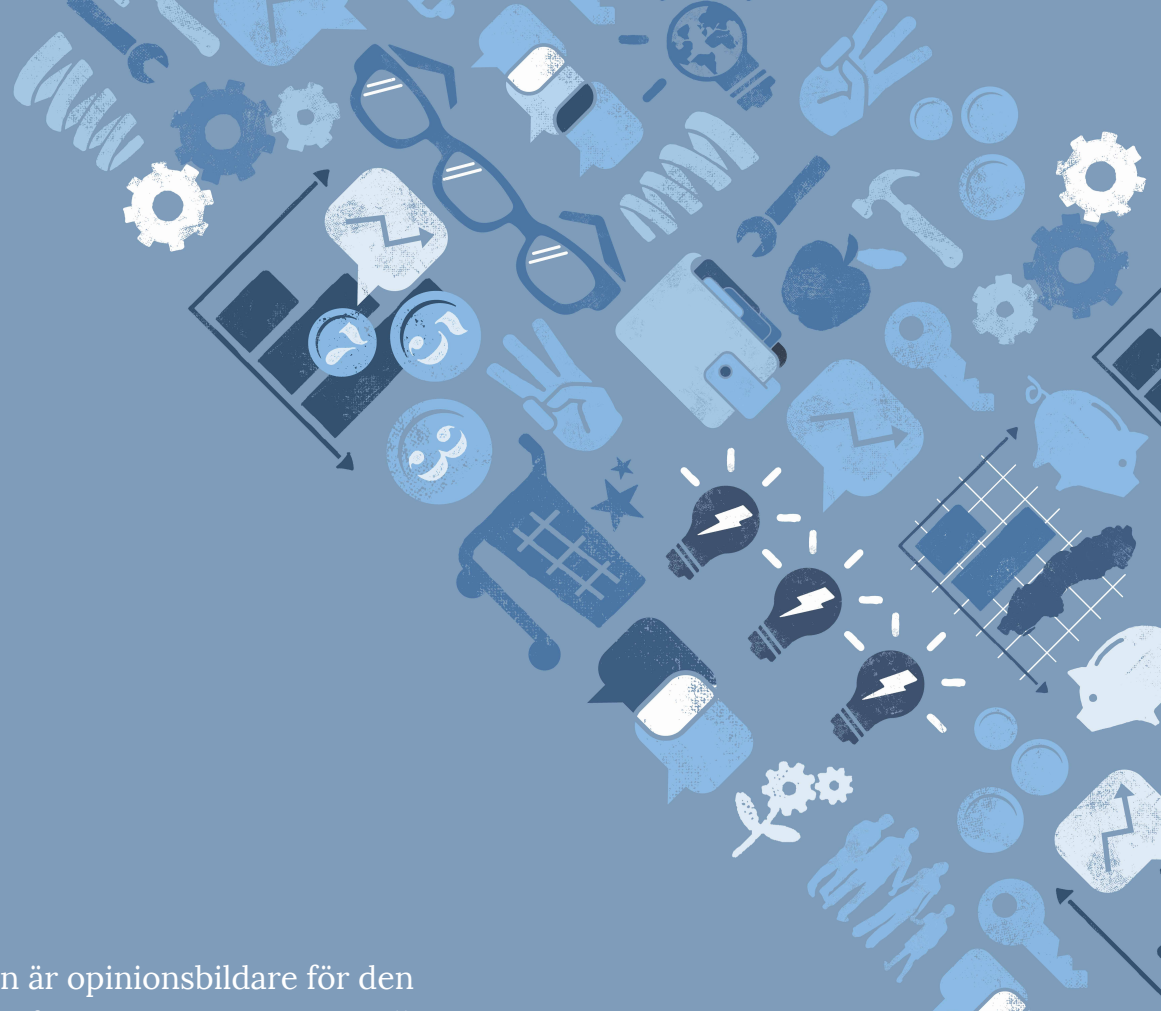

SVENSK FORSKNING OM **KOOPERATION**

—
EN KARTLÄGGNING

Svensk Kooperation är opinionsbildare för den kooperativa företagsformen. Initiativtagare till denna partipolitiskt och religiöst obundna organisation är LRF, KF, HSB och Fremia.

Svensk Kooperation bidrar med kunskap om Kooperationen, påverkar och driver opinion i frågor som rör de kooperativa och ömsesidiga företagens villkor och potential.

SVENSK FORSKNING OM KOOPERATION - EN KARTLÄGGNING

Författare: Gordon Hahn och Erik Jannesson

**SVENSK
KOOPERATION**

Citera oss gärna men ange källan.
www.svenskkooperation.se
Stockholm 2023

FÖRORD

MER KUNSKAP OM KOOPERATION BEHÖVS!

Kooperationen har länge haft en central roll för Sveriges positiva utveckling. Drivkrafterna i de kooperativa och ömsesidiga företagen är desamma nu som för ett sekel sedan – entreprenörskap till medlemmarnas nytta, långsiktiga visioner och viljan att främja en hållbar samhällsutveckling. Kooperation ligger i tiden, men i vilken utsträckning finns det forskning i Sverige om Kooperation? Det vill Svensk Kooperation kartlägga, och du läser just nu resultatet av det arbetet. Kartläggningen har genomförts av Gordon Hahn och Erik Jannesson från Serus på uppdrag av Svensk Kooperation.

Den kooperativa sektorn utgör en betydande del av det svenska näringslivet. De 100 största kooperativa och ömsesidiga företagen i Sverige sysselsätter idag cirka 100 000 människor och har en omsättning på över 500 miljarder kronor. Det startas cirka 400 nya kooperativa företag över hela landet varje år. Men trots sektorns storlek och betydelse finns det en stor okunskap om den kooperativa företagsformen. Tyvärr gäller det även inom akademien. Kooperativa frågor får liten plats inom utbildning och forskning.

Svensk Kooperation ser fram emot, och uppmuntrar, breddning, ytterligare fördjupning samt kunskapsutveckling kring Kooperation i framtiden. För att öka intresset och kunskapen om Kooperation och dess idéer har Svensk Kooperation initierat ett forskarnätverk. Här samlas ett 40-tal aktiva forskare i Sverige som intresserar sig för, och skriver om, Kooperation och den kooperativa och ömsesidiga företagsformen. Framstående forskare från högskolor och universitet runt om i Sverige återfinns i detta nätverk. Inom nätverket ryms en stor ämnesmässig spännvidd bland forskarna, men där alla har en gemensam nämnare – intresset för Kooperation och den kooperativa och ömsesidiga företagsformen. Forskare inom Svensk Kooperations forskarnätverk gör tillsammans och enskilt stor nytta för kunskapsutvecklingen på området.

Vi hoppas att denna kartläggning av svensk forskning om Kooperation ska vara till nytta och intresse för både forskarnätverket och alla andra som är intresserade av kooperativ forskning. Vi vill också uppmana svenska universitet och högskolor att se till att Kooperation och ömsesidiga företag blir självklara inslag i akademisk utbildning och forskning i Sverige. Satsa på utbildning och forskning om Kooperation, och se till att era studenter får en bred kunskap om företagande och näringsliv!

Svensk Kooperation, maj 2023

INNEHÅLL

01	INLEDNING	5
02	ÖVERGRIPANDE TILLVÄGÅNGSSÄTT	7
03	KLUSTER AV FORSKNING	8
3.1	Kooperationens historia	8
3.2	Kooperation i samhället	9
3.3	Medlemskap, demokrati och medlemsstyrning	11
3.4	Hållbarhet	14
3.5	Ömsesidiga företag	15
3.6	Kooperativa banker	17
3.7	Vård, skola, omsorg och service i kooperativ form	17
3.8	Gränsöverskridande Kooperation	20
3.9	Jämställdhet och Kooperation	20
04	UPPSLAG FÖR NY KOOPERATIV FORSKNING	21
BILAGA 01	Ytterligare publikationer om Kooperation	24
BILAGA 02	Publikationer som ligger till grund för klustringen	28

01

INLEDNING

Kooperativa företag är unika då de först och främst är till för sina medlemmar. I första hand vill kooperativa företag främja sina medlemmars ekonomiska intressen genom en verksamhet som medlemmarna deltar i. I dessa företag är vinsten inte det primära syftet. I stället ses vinsten som ett medel för att tillgodose medlemmarnas intressen. De flesta kooperativa företag i Sverige drivs som ekonomiska föreningar, men ömsesidiga företag är också en stor och viktig del av Kooperationen i Sverige. Ömsesidiga företag kännetecknas av att de ägs av sina kunder, till skillnad från kooperativa företag som ägs av sina medlemmar. I Sverige är ömsesidiga företag vanligast inom försäkringsbranschen.

Denna rapport presenterar den kartläggning som vi har genomfört av forskning om Kooperation, där utgångspunkten är publikationer av forskare som ingår i Svensk Kooperations forskarnätverk. Rapporten är därmed en bra startpunkt för den som är nyfiken på vad forskningen säger om kooperativa och ömsesidiga företag. Den syftar till att dels synliggöra vilka områden som de aktuella forskarna fokuserat på (här kallat kluster), dels förtydliga områden som skulle vara relevanta för mer forskning.

Med detta sagt är det viktigt att vara extra tydlig med att det finns betydligt fler studier om Kooperation som genomförts av andra svenska forskare än de som presenteras i den här rapporten. Exempelvis är de publikationer som är grunden för rapporten huvudsakligen från 2000-talet. Det finns också forskare aktiva inom forskningsområdet som inte är med i nätverket. I Bilaga 1 finns två viktiga exempel på detta: en summering av vad som varit i fokus i Föreningen Kooperativa studier årsbok under åren 1981–2004 samt information om publikationer från professor emeritus Jerker Nilsson vid Sverige Lantbruksuniversitet.

Vi vill också rekommendera boken ”Kooperativt företagande i Sverige: en kunskapsöversikt om det kooperativa företagandets betydelse för demokrati, välfärd och tillväxt”, skriven av Johan Vamstad år 2012. Boken är en kunskapsöversikt om kooperativ forskning i Sverige inom just områdena demokrati, välfärd och tillväxt. Demokratidelen inleds med en beskrivning om kooperativ historia och hur den kooperativa sektorn växte fram ur 1800-talets utmaningar, samt vilka personer i Sverige som var agitatorer för kooperativ utveckling då. Bokens demokratikapitel leder oss genom samverkan, jämställdhet, liberalisering, och integration. Kartläggningen fokuserar konsumentkooperationens tidiga år, men beskriver även demokrati ur ett historiskt perspektiv inom bostadskooperationen, producentkooperationen och nykooperationen. Fokus i kapitlet om välfärd är en beskrivning av kooperativa välfärdsföreteelser inom äldreomsorg, barnomsorg, missbruksvård, hälsovård och välfärd i glesbygd. Tillväxtkapitlet i boken sammanfattas med att tillväxtbegreppet inte är naturligt för den kooperativa ekonomin. Vamstads kunskapsöversikt bygger på material från sammantaget 92 olika källor.

02

ÖVERGRIPANDE TILLVÄGAGÅNGSSÄTT

Kartläggningen tar alltså sin utgångspunkt i de forskare som ingår i Svensk Kooperations forskarnätverk. Mer konkret har vi utgått från de aktuella forskarnas publikationslistor som finns tillgängliga på Internet, likväl som samtal med några av dem. För en del forskare har vi enbart lyckats identifiera listor som innefattar ett urval av publikationer. Kartläggningen innefattar alltså inte kompletta publikationslistor för forskarna, varför det sannolikt finns ytterligare forskning gällande Kooperation inom nätverket som inte beaktas i denna rapport. Sammantaget innebär detta att den här rapporten ger en översiktlig bild av vad som publicerats kopplat till Kooperation av de forskare som ingår i Svensk Kooperations forskarnätverk, snarare än en exakt och komplett bild.

Av de identifierade publikationerna om Kooperation är det en liten andel som finns i vetenskapliga tidskrifter. I stället handlar det framför allt om publikationer i form av böcker, bokkapitel, konferensbidrag, populärvetenskapliga tidskrifter och rapporter. Oavsett publiceringsform har vi tematiserat publikationerna i sammantaget nio övergripande kluster. I kapitel tre redogör vi för just dessa, där en del är ämnesrelaterade, medan andra är branschorienterade. Inom varje kluster ger vi en övergripande beskrivning av vad den aktuella forskningen tydliggör.

Klustringen är baserad på publikationernas titel och genomgång av sammanfattningar (se Bilaga 2 för samtliga publikationer per kluster). Då detta inte ger en komplett bild är det sannolikt att det finns publikationer som hör hemma inom fler kluster än de inkluderats i här. En annan viktig sak att poängtera är att vi i sammanställningen av denna rapport till stor del använt ordagranna återgivelser av publikationernas fokus och resultat hämtade från sammanfattningar eller motsvarande. Detta har varit en medveten strategi för att löpande använda forskarnas egna ord för att beskriva publikationerna. Vi har dock valt att inte markera dessa citat med citationstecken då det skulle störa för mycket i läsningen av rapporten.

Utifrån klustringen av publikationer har vi genomfört en analys av områden där mer forskning vore av intresse, bland annat i relation till vad vi just nu ser för samhällstrender där Kooperation kan ha en viktig roll. I kapitel fyra presenterar vi resultatet av den analysen.

03

KLUSTER AV FORSKNING

I det här kapitlet presenteras den klustring som gjorts av de publikationer om Kooperation som vi identifierat i kartläggningen. Vi summerar den forskning som bedrivits, och vi gör det baserat på de nio övergripande kluster som vi sammantaget identifierat.

3.1 | KOOPERATIONENS HISTORIA

Det finns en del forskning om Kooperation ur ett historiskt perspektiv. Bland annat finns en genomgång av den historiska utvecklingen av kooperativ verksamhet i Storbritannien och Sverige före år 1950, med fokus särskilt på de respektive relationer som Cooperative Wholesale Society (CWS) och Kooperativa Förbundet (KF) hade med de lokala och regionala föreningar de tjänade (Friberg, 2012). Studien lyfter fram viktig utveckling som påverkat rörelserna under perioden, och identifierar nyckelfaktorer som avgjorde likheterna och skillnaderna mellan de två kooperativa företagen.

I en annan jämförelse mellan Storbritannien och Sverige undersöks hur samarbete fungerar utifrån dynamik, förutsättningar, effekter och utveckling över tid (Friberg, 2005). Det handlar om två lokala konsumentkooperativ: Newcastle upon Tyne Cooperative Society Ltd., beläget i nordöstra England, och Konsumentföreningen Solidar i Malmö.

Det finns också en publikation på området som behandlar de konsumentkooperativa idéerna, såsom de kom att diskuteras och ta sig uttryck under 1800-talet (Friberg och Strömberg, 2017). Studien behandlar även föreställningen om "medlemmarna som ägare" som omvandlades till föreställningen om "medlemmarna som konsument" och vad detta kom att innebära för just den svenska konsumentkooperationens verksamhetsinriktning och samhällsroll.

I en nyligen framlagd doktorsavhandling läggs fokus i stället på historisk organisering för ekonomisk demokrati, det vill säga kollektiv handling som ämnar skapa demokratiska former inom ekonomin (Svenberg, 2021). Fallstudierna har utgått från historisk organisering i Storbritannien under åren 1826–1923, från tidig kooperativ organisering till gillesocialismen. Studien syftar bland annat till teoriutveckling angående förhållandet mellan sociala rörelser och institutionell förändring, genom begreppsbyggande av förändringsstrategier inom historisk organisering för ekonomisk demokrati. Analysen visar på tre huvudsakliga mönster av institutionell förändring som varit framträdande i den historiska organiseringen, vilket i sin tur bidrar med begrepp för att förstå såväl historiska som samtida försök till skapandet av demokratiska och kooperativa former inom ekonomin.

Det finns flera publikationer med ett lantbruksperspektiv som har en historisk karaktär, där en är en översiktlig beskrivning av de långsiktiga förändringar som ledde till att jordbrukskassornas omvandlades efter år 1970 (och sedermera till att denna kooperativa bankverksamhet avvecklades) (Larsson, 1999). En annan utgörs av en antologi som förklarar den bondekooperativa rörelsen som ett vitt förgrenat träd med sina rötter djupt ned i den svenska myllan – den fackliga grenen som med tiden blev en maktfaktor i svensk politik, och den ekonomiska som har blivit en viktig del i svenskt näringsliv (Rydén, 2004). Antologin består av ett tjugotal bidrag som sammantaget tar sin utgångspunkt i 1800-talets mitt, där läsaren vägleds hela vägen fram till 2000-talets början. Den är skriven av nordiska historieforskare och av personer med mångårig erfarenhet från ledande positioner inom organisationerna. Antologin ger dels en internationell utblick över lantbrukskooperationens framväxt i andra länder och ger en bred historisk skildring av den svenska bonderörelsen många grenar.

3.2 | KOOPERATION I SAMHÄLLET

Flera studier i kartläggningen handlar om kooperationen och dess potential i samhället och näringslivet. Ett par publikationer handlar om ett Sverige där anställda inte bara är anställda, utan även ägare (Nachemson-Ekwall, 2018; 2019). Hypotesen är att en ekonomi med mer medarbetarägande bättre kan hantera samhällets omvandling mot hållbart värdeskapande. Med fler anställda som ägare skapas mer långsiktighet i det ekonomiska beslutsfattandet, och mer social inkludering. Personalägande kan därmed dämpa effekterna av två av de strukturförändringar som pågår på den svenska arbetsmarknaden. Den ena rör nedläggningen av lönsamma fabriker på orter där anställda lämnas utan alternativa arbetsplatser, och den andra den tysta massdöden av familjeföretag utanför de stora städerna.

Publikationer på temat konkurrens kretsar framför allt kring hur kooperativ organisering kan anses vara ett alternativ mellan stat och marknad. Här analyseras bland annat stora respektive mindre kända kooperativ gällande utveckling och framgångsfaktorer (Ottosson med flera, 1998).

På olika sätt lyfts relationen mellan staten och Kooperationen fram. Flera publikationer är inriktade på lastbilscentraler med fokus på konkurrenspolitik och vilken roll de spelade i uppbyggnaden av de svenska lastbilstransporterna, samt hur dessa lastbilscentraler blev en del av ett reglerings-system där den svenska staten och redan existerande företag skapade höga inträdeshinder på den snabbt växande marknaden för lastbilstransporter (Ottosson, 1998; 1999). Likaså finns forskning kring konkurrens och samverkan mellan försäkringsbolag (Larsson med flera, 2009).

Utifrån ett marknadsekonomiskt perspektiv finns även forskning om hur demokrati och marknaden borde föras närmare varandra genom intelligenta organisatoriska lösningar, där kooperativ skulle kunna ha en viktig roll (Pestoff, 2011). I den kunskapsöversikt som vi nämner i kapitel 1 gällande Kooperationen i Sverige – utifrån att det kooperativa företagandet har spelat en avgörande roll i Sverige – pekas det på att Kooperationen fyller en funktion av att vara företagsformen som lyckas där näringslivet eller den offentliga sektorn misslyckas (Vamstad, 2012). Det betyder dock inte att Kooperation i sig är en kompromiss eller en nödlösning. Den har tvärtom visat sig vara ett riktigt framgångsrecept inom många områden. Utifrån tidigare forskning kartläggs alltså det kooperativa företagandets betydelse för demokrati, välfärd och tillväxt.

Det finns också ett forskningsfält som behandlar arbetskooperationens roll inom det rådande ekonomiska systemet. En publikation belyser organisatoriskt kooperativt motstånd mot neoliberalismen (Wiksell, 2017). En annan artikel utforskar arbetarkooperativens möjligheter och utmaningar med kunskapsskapande genom konstruktivt motstånd inom den kapitalistiska marknadsekonomin (Wiksell, 2020). Analysen av den sistnämnda visar att kooperativens motstånd främst sker genom goda exempel, där dessa visar att det är möjligt att organisera företag som utmanar dominerande kapitalistiska företag.

I en avhandling undersöks vidare hur arbetarkooperativ, främst i Sverige, är uppbyggda och organiserade på ett sätt som kan stå emot kapitalismen, samtidigt som de måste förhålla sig till kapitalismen som den kontext de verkar i (Wiksell, 2021). Sammantaget visar resultaten att samarbetspartners konstruerar arbetarkooperativ som är bättre för individer och samhällen än kapitalistiskt orienterad organisering, vilken är förknippad med ekonomiska ideal för vinst, tillväxt och hierarkisk kontroll. Arbetarkooperativ organiserar sig däremot som en form av konstruktivt motstånd mot kapitalismen genom att införa sociala ideal som frihet till självstyre, jämlika arbetsrelationer genom vänskap och värdering av arbetstid, som uppfattas vara till nytta för samhället utan att generera vinst.

Ett antal publikationer behandlar relationen mellan jordbrukskooperationen och staten. I en studie baserad på intervjuer gjorda med tjugosju ledande personer från kooperativa företag och statliga institutioner, identifieras det att två huvuddimensioner – den ekonomiska och den sociala – betonas av olika intressegrupper som är involverade i den kooperativa processen (Fregidou-Malama, 2000). I studien antyds det också att förhållandet mellan stat och kooperativa företag i olika grad kombinerar dessa två grundläggande dimensioner över tid i den faktiska

lagstiftningen, och därmed att ett fokus på den ena dimensionen innebär en försummelse av den andra. Utmaningen är att förankra kooperativens ekonomiska och sociala värden i den politiska processen och göra det möjligt för dem att accepteras. Detta innebär dock att staten kan påverka kooperativens karaktär genom att välja ut specifika aktörer i specifika processer. Av denna anledning, för att säkerställa en hållbar autonom utveckling av kooperativa företag, är det viktigt att ta hänsyn till olika intressen i framtida relationer mellan kooperativa företag och stat.

I en doktorsavhandling samt i en artikel behandlas jordbrukskooperationen i Estland utifrån ett historiskt perspektiv. Avhandlingen analyserar specifikt de långsiktiga effekterna av uppfattningar om marknader och jordbruksproduktionens roll, förändringar i jordbrukets egendomsförhållanden, organisation av jordbruksproduktion samt samarbete (Jørgensen, 2004). Huvudfokus i avhandlingen är dock att visa hur idén om småskaligt familj jordbruk levde kvar under hela den planerade ekonomiska perioden och blev en oumbärlig produktionsenhet. Den nämnda artikeln fokuserar i stället på tillväxten och utvecklingen av jordbrukskooperativa föreningar i Estland från 1860-talet fram till 1930-talet (Jørgensen, 2016). Utgångspunkten är ett jämförande perspektiv, med primärt fokus på utbyggnaden av mejeriföreningar.

3.3 | MEDLEMSKAP, DEMOKRATI OCH MEDLEMSSTYRNING

Medlemsnytta och främjande av demokratiska processer är viktiga inslag i den kooperativa och ömsesidiga bolagsformen. Demokrati, medlemsnytta och medlemsstyrning har länge varit föremål för forskning kopplad till Kooperation och ömsesidighet. Medlemskapets funktion belyses till exempel i en artikel gällande policy och praxis för medlemskap i det sena 1800-talet och början av 1900-talets kooperativa föreningar i England och Sverige (Friberg, 2012).

Medlemsnytta och demokrati behandlas utifrån specifikt producentkooperativa förutsättningar i några publikationer. En studie visar att många av de större svenska lant- och skogsbrukskooperativa organisationerna sedan länge är inne i förändringsprocesser där organisationerna alltmer distinkt delas upp i en företags- och kommersiell gren, samt en medlems- och värderingsburen gren (Einarsson och Wijkström, 2011). Samtidigt finns en oro över att många medlemmar mer och mer ser sig som leverantörer, och därmed glömmer det större och mer långsiktiga perspektivet som medlem. Enligt studien är medlemskapet dock mer komplext än så, och om vi ser djupare än till medlemmens leverantörs- respektive kapitalägarroll kan vi bättre förstå medlemmarnas roll i organisationernas strategiska styrning.

En annan studie undersöker medlemmars uppfattning om byråkrati inom lantbrukskooperationen (Hakelius och Hansson, 2016). Studien baseras på mätningar år 1993 samt 2013 och visar på att olika grader av byråkrati avsevärt påverkar medlemmarnas attityder gentemot sina kooperativa. Något som innebär att strategiskt arbete för att underlätta för medlemmar skulle kunna vara ett sätt att utveckla mer hållbara relationer mellan medlemmar och styrelseledamöter.

En avhandling studerar i stället relationen, maktförhållandena och maktkampen mellan hyresvärdarna och de organiserade hyresgästerna mellan år 1875 och 1942 i Göteborg och Stockholm. Sammantaget visar avhandlingen att direktaktionerna minskade och maktförhållandena förändrades till hyresgästernas fördel tack vare kollektivt förfarande (Rolf, 2020).

När det gäller frågor om medlemsstyrning har publikationer kring sådan främst fokuserat på producentkooperationen, samt till viss del på ömsesidiga bolag. Ägarfrågor har på senare år även tangerat arbetarkooperation (Nachemson-Ekwall, 2018; 2019). Bland de publikationer vi identifierat hittar vi dock inget gällande dessa frågor avseende konsumentkooperationen.

Om jordbruks- och producentkooperationen har flera jämförande studier producerats på senare tid, där till exempel en omfattande kvalitativ analys genomförts av styrningsstrukturerna inom de två största lantbrukskooperativen i Sverige, som båda har många och heterogena medlemskap, likväl som betydande och komplex affärsverksamhet (Hakelius och Nilsson, 2020). Data från de båda kooperativa företagen indikerar en traditionell demokratisk medlemsstyrningsstruktur. En slutsats från studien är att mycket stora kooperativ kan lyckas väl med ett medlemsdemokratiskt styrsystem av traditionell kooperativ typ, vilket i de här fallen sannolikt beror på medlemmarnas tillfredsställelse med det individualiserade ägandet av kooperativen.

En studie inom samma område rör relationen mellan medlemmar och förtroendevalda på regional nivå i stora kooperativa företag (Arla Foods, Lantmännen och Södra skogsägarna) (Hakelius, 2016). Mer specifikt behandlar studien hur den demokratiska processen i dessa företag kan förändras så att medlemmar och förtroendevalda upplever att de har en klarare bild av hur företaget ska drivas. Resultaten kan sammanfattas med att de faktorer som kan sägas påverka medlemmarnas möjlighet att styra det kooperativa företaget är: företagets storlek och komplexitet i sig, regionens storlek samt kunskapsnivån rörande kooperativa företag. Medan de motsvarande faktorerna som påverkar de förtroendevaldas möjlighet att agera i medlemmarnas intresse är: uppdragets dubbla roll, plattformen för dialog med och stöd från koncernstyrelsen, samt väl fungerande valberedningar.

Ytterligare en studie innefattar samma tre företag (Arla Foods, Lantmännen och Södra skogsägarna) och behandlar relationen mellan medlemmar och styrelsen. Mer specifikt fokuserar den på att identifiera avgörande faktorer som påverkar koncernstyrelsens möjlighet att "lyssna av" vad medlemmarna tycker att företaget ska göra, samt koncernstyrelsens möjlighet att "styra" vd (Hakelius, 2017). Här visar resultaten bland annat att de faktorer som påverkar koncernstyrelsens möjlighet att "lyssna av" vad medlemmarna tycker att företaget ska göra är följande: aktivt deltagande på medlemsmöten, aktiva möten i de olika råd som finns i företagen, samt kontinuerlig utveckling av digitala mötesplatser.

I en studie med fokus på governance och strategi belyses bland annat den aktuella vetenskapliga debatten om organisationsstyrning utifrån ett strukturellt och processuellt perspektiv i ett betydande svenskt skogskooperativ (Einarsson och Wijkström, 2019). En annan longitudinell

studie fokuserar på medlemmarnas praxis i den demokratiska styrningen av kooperativa företag (Einarsson med flera, 2016). Studien behandlar två stora svenska producentkooperativa företag inom lantbruket – Lantmännen (bönder) och Södra (skogsägare). Resultaten indikerar flöde såväl som stabilitet i deltagandet i dessa två kooperativa företag, där det finns indikationer på att det beror på både ökande ”marknadskrav” och en ökad nivå av förvaltning. Ytterligare en publikation handlar om att bättre förstå medlemmarnas roller och betydelse inom lantbrukskooperationens företag, speciellt avseende företagets styrning (Wijkström med flera, 2013). Särskilt intresse har tillmätts arenor och processer inom och omkring företagen där medlemmarnas reella ägarstyrning i vid mening kan sägas vara utövad. Studien resulterar i analytiska modeller för att bättre kunna förstå, och även utveckla, verksamheternas styrning.

I en bok från början av 1990-talet jämförs medlemsdeltagandet i tre etablerade formerna av kooperativ i Sverige under tiden efter andra världskriget, det vill säga i konsumentföreningarna, lantbruksföreningarna och byggnads- och hyresrättsföreningarna (Pestoff, 1991). En av slutsatserna i boken rör betydelsen av organisationsstorlek, där mindre lokala kooperativa organisationer underlättar medlemskap som bidrar till att göra kooperativt medlemskap meningsfullt.

I en annan publikation utforskas relationerna mellan medlemmarna i jordbrukskooperativens sociala nätverk och deras intresse för kooperativ styrning, särskilt deras vilja att bli förtroendevalda (Morfi med flera, 2021). Resultaten tyder på ett starkt samband mellan de sociala nätverken och jordbrukarnas benägenhet att delta i just kooperativ styrning. Detta samband har bestått över tid, även om den undersökta 20-årsperioden var mycket turbulent för svenskt lantbruk.

Vidare finns empiriska studier med tydlig koppling till styrelsearbete. En av dessa rör i vilken utsträckning kooperativens resultat är relaterat till styrelsesammansättning, styrelsestorlek, antal externa styrelseledamöter, styrelseuppdrag och attityder, frekvens av styrelsemöten, utbildning av styrelseledamöter, och graden av konsensus mellan styrelsen och vd (Hakelius, 2018). Resultaten visar att kooperativa företag drar nytta av större styrelser än vad som många gånger anses vara önskvärt. Ett annat resultat är att externa styrelseledamöter inte förbättrar det övergripande resultatet, men att ha välutbildade styrelseledamöter och en vd som inser särdragen hos kooperativ styrning är viktigt för en tydlig styrning av företagen.

Avslutningsvis vill vi lyfta fram en artikel som visar att unga och äldre bönder i Sverige ser olika på sitt kooperativa engagemang (Hakelius, 1999). Unga jordbrukare ser i allmänhet sitt kooperativa engagemang som ett sätt att uppnå ekonomiska fördelar. Äldre bönder har motsatt uppfattning; de ser det kooperativa företaget som ett sätt att visa solidaritet med kamrater, där ekonomiska aspekter är av underordnad betydelse. Den senaste tidens utveckling av jordbrukarnas syn på kooperativa företag, i kombination med de stora förändringar som sker på de europeiska jordbruksmarknaderna, innebär problem för de traditionellt organiserade bondekooperativen (som är dominerande i Sverige). Resultaten i studien utgörs bland annat av förslag på förbättringar av den nuvarande situationen för jordbrukare och deras kooperativ.

Även forskningen om ömsesidigt företagande innehåller en hel del jämförande analyser på temat medlemskap, demokrati och medlemsstyrning. I det här avsnittet nöjer vi oss dock med att bara nämna det, då denna forskning presenteras i avsnitt 3.5 om ömsesidiga företag.

3.4 | HÅLLBARHET

På temat hållbarhet finns en studie som analyserar hur kooperativa företag närmar sig corporate social responsibility (CSR) för att möta krav från medlemmar och andra intressenter (Fregidou-Malama, 2010). Resultaten från studien visar att kooperativa företag behöver ett flexibelt tillvägagångssätt vad gäller företagets sociala ansvar för att uppfylla sociala skyldigheter, och därmed realisera de krav som följer CSR. Genom att utveckla den kooperativa identiteten genom att svara på medlemmarnas krav, investera proaktivt i samarbeten med lokala och globala intressenter och ställa krav på underleverantörer och konkurrenter uppfyller de även CSR. En annan studie i samma riktning visar hur konsumentkooperativ på samma sätt som regionalt förankrade kooperativ närmar sig företagets sociala ansvar för att möta krav från medlemmar, intressenter och samhället (Fregidou-Malama, 2009). Studien visar att kooperativ antar samarbetslösningar som svar på medlemmarnas krav, samarbetar proaktivt i lokala och globala partnerskap för att underlätta nya åtaganden och sätter press på nyckelintressenter att ta företagsansvar för sociala frågor.

En annan studie, publicerad i en artikel, undersöker hur arbetarkooperativ kan bidra till en mer hållbar värld, med utgångspunkt i konceptet "Donut Economics" (Preluca med flera, 2022). Studien placerar företagen, som en stödande pelare i våra ekonomier, i skärningspunkten mellan att möta sociala behov och verka inom de planetära gränserna. Artikeln baseras på fallstudier av sex arbetarkooperativ i Storbritannien. Sammantaget indikerar den att dessa företag bidrar till hållbarhet främst genom att förkroppsliga en mission om att tillfredsställa arbetarnas behov, likväl som relaterade samhällsbehov, snarare än att sträva efter ekonomiska vinster.

En studie med lite annat tema utforskar vilka faktorer som kännetecknar ett framgångsrikt socialt kooperativ (Fregidou-Malama, 2011). Enligt denna är följande fem faktorer viktiga för kooperativets framgång: socialt välbefinnande och inflytande av medlemmar, nätverk för att identifiera affärsmöjligheter, anpassning av innovativa affärsidéer, att inte vara beroende av volontärer och att lita på egna resurser samt återinvestering av överskott till medlemmarnas nytta.

3.5 | ÖMSESIDIGA FÖRETAG

Avseende ömsesidiga företag innehåller en stor del av publikationerna jämförande studier, framför allt utifrån ett ägarperspektiv. Bland annat behandlas hur ömsesidiga försäkringsbolag initierades och har utvecklats i konkurrens med aktiebolag (Larsson och Lönnborg, 2007). Relationen mellan marknadens aktörer och hur staten har styrt marknaden diskuteras också. Speciell uppmärksamhet riktas mot frågan hur försäkringstagarnas inflytande i bolagen skulle säkerställas. Marknadens utveckling utifrån branschens effektivisering och koncentration analyseras också, samt vilka konsekvenser detta haft för ömsesidiga försäkringsbolag. I en annan publikation fokuseras skillnaderna mellan ömsesidiga och aktiebolagsgrundade bolag, liksom orsakerna till den ömsesidiga bolagsformens framgångar i Sverige (Larsson och Lönnborg, 2018). Områden som behandlas är regelverk och marknad, men också kundernas medbestämmande och lojalitet.

Flera publikationer belyser framgångsfaktorer för ömsesidiga försäkringsbolag. En bok behandlar orsakerna till de ömsesidiga försäkringsbolagens framgångar, men också vad som skiljer dessa bolag från aktiebolagsgrundade bolag (Larsson med flera, 2021). Utgångspunkt är utvecklingen efter andra världskriget, med fokus på varför ömsesidig försäkring har varit så framgångsrik i Sverige. En annan artikel analyserar och försöker förklara vilka faktorer som bidragit till att stärka den ömsesidiga försäkringstraditionen i Sverige över lag (Larsson med flera, 2017), medan en tredje undersöker om de ömsesidiga, kundägda svenska försäkringsbolagen verkligen är ett framgångsrecept (Larsson med flera, 2016).

Ett antal jämförande studier finns också. En av dessa fokuserar på Folksam och Länsförsäkringars historiska rötter, styrning och ledningsstruktur (Larsson och Lönnborg, 2019). Störst fokus ligger på skillnader och likheter med särskild uppmärksamhet på kundernas deltagande i styrningen. Resultatet visar att det verkligen är möjligt att organisera framgångsrika hybridorganisationer, som ömsesidiga företag, med lång livslängd, och att statens roll i processen är avgörande men inte alltid en förutsättning för framgångsrik utveckling av hybridföretag. Dessutom visar resultatet att det är svårt att inkludera kunder/ägare i styrningen av dessa företag och att det finns många olika alternativ för att skapa sådana system.

En uppsats belyser den praxis som svenska ömsesidiga försäkringsbolag tillämpar vid nominering och rekrytering av styrelseledamöter, samt ger en djupare förståelse för om och hur dessa praxis förkroppsligar begreppet ömsesidighet (Sardiello, 2020). Ett bokkapitel fokuserar på styrtutmaningar i ömsesidigt ägda försäkringsbolag genom att jämföra hur demokrati kommer till uttryck och hur ägarstyrningen är organiserad i Folksam och Skandia (Sardiello med flera, 2019). Resultaten tyder på att institutionella förhållanden vid tidpunkten för deras etablering som ömsesidiga bolag har skapat en förvaltningspraxis i dessa ömsesidiga bolag som kvarstår än idag.

Just Skandia har också varit föremål för flera fallstudier, där en bok analyserar vad som skedde under de turbulenta åren då Skandia först omvandlades till ett renodlat livförsäkringsbolag, därefter drabbades av omfattande skandaler och sedermera blev uppköpt av det sydafrikanskabrittiska Old Mutual, till att studien slutligen diskuterar återköpet av bolaget från Old Mutual och omvandlingen till ett ömsesidigt försäkringsbolag (Sjöstrand med flera, 2010). Det handlar om en omfattande studie av en gränsöverskridande fientlig företagsövertagandeprocess, som beskriver aktörerna, institutionerna och händelserna. Boken undersöker och ifrågasätter även de nuvarande formerna av företagsstyrning och kontroll, både ur ett nationellt och ett globalt perspektiv. Med Old Mutuals övertagande av Skandia som fallstudie utgår författarna från företagsstyrningen och lyfter fram två grundläggande dimensioner: finansiella och operativa flöden. En viktig slutsats i boken är att samtidens finansmarknaders motiv och teorier tycks ha ökat i betydelse på bekostnad av motsvarande operativa överväganden, något som dramatiskt förändrat olika typer av aktörers logik. Boken ifrågasätter dessa förändringar och kräver omprövning och omdesign av reglerande institutioner och processer för företagsstyrning.

En annan fallstudie, denna gång om Folksam, fokuserar på organisatoriska förutsättningar och mekanismer för långsiktig motivering och överlevnad av konstitutionella hybridorganisationer som inte bara integrerar olika institutionella logiker, utan också integrerar strukturella element, idealtypiska för olika typer av organisationer och samhällsliga sfärer (Alexius med flera, 2017). Studien beskriver hur Folksamägda företag motiverade sin återbäring genom sin princip om ömsesidig nytta.

En mer övergripande studie visar på att förekomsten av diversifierade företagsformer inom försäkringsbranschen inte alltid leder till dominans av det som är den mest förekommande affärsformen – aktiebolag (Larsson med flera, 2015). Studien belyser att svenska ömsesidiga försäkringsbolag ofta har varit anslutna till olika folkrörelser, och har därmed fått monopolliknande rättigheter för att skriva vissa typer av försäkringar. Detta har varit viktigt som ett sätt att erhålla stordriftsfördelar och skapa effektiva organisationer, och har gjort det möjligt för dem att konkurrera med sina aktiebolagsrivaler. Ömsesidiga bolag har också förblivit viktiga aktörer på försäkringsmarknaden genom att hålla försäkringstagarnas intressen i fokus genom kreativ produktdiversifiering och genom att expandera nationellt för att nå kunder utanför deras ursprungliga bas. Ömsesidighet skyddade dem också mot de fientliga uppköp som försvagade aktiebolagen. Ömsesidiga försäkringsbolag överlevde inte bara som självständiga företag utan var också en affärsmässig framgång.

Det finns ett fåtal studier bland de identifierade publikationerna som rör Solvens II. En tydliggör hur Solvens II-reglerna har tillämpats på tillsyn över försäkringsföretag inom EU sedan år 2016 (Behrendt Jonsson, 2018a). Hur gruppsovenskapitalkravet enligt Solvens II förhåller sig till bolagsrätten beaktas i en annan publikation (Behrendt Jonsson, 2018b).

3.6 | KOOPERATIVA BANKER

Inom bankområdet handlar de identifierade publikationerna främst om JAK banken, men det finns även en översiktlig beskrivning av de långsiktiga förändringar som ledde till att jordbrukskassorna omvandlades efter år 1970 (och sedermera till att den kooperativa bankverksamheten avvecklades) (Larsson, 1999).

I publikationerna om JAK banken analyseras bland annat hur systemet med en räntefri andelsbank fungerar och vad dess fördelar är (Fregidou-Malama, 2013). Forskningen visar att JAK banken skapar relationer med medlemmarna genom att kommunicera sin värdegrund som kooperativ organisation. De får fördel av att attrahera nya medlemmar genom att betona demokratisk ledning och medlemmars suveränitet, utbilda medlemmar, stödja ekologiska projekt, involvera unga människor, nätverka med människor och organisationer lokalt och globalt och använda relationer och mun till munmarknadsföring.

Genom att tillämpa en räntefri sparlåneprincip lyckas banken få människor att samlas i en ekonomisk alternativ relation. För utvidgningen av marknaden och medlemmarnas deltagande finns det ett behov av innovationer för att komplettera de finansiella banktjänsterna och upprätthållandet av verksamheten. Trots sin framgång möter nya entreprenörsaktiviteter svårigheter på grund av bristande tillgång till finansiella resurser, vilket begränsar JAK:s närvaro och affärsutveckling.

3.7 | VÅRD, SKOLA, OMSORG OCH SERVICE I KOOPERATIV FORM

Det finns flera publikationer om Kooperation inom service och välfärd, inklusive bredband, samt ett pågående forskningsprojekt som belyser lokala civilsamhällens roll för rurala samhällen inom Centrum för forskning om hållbar samhällsförändring (CRS) med projektledare Pelle Åberg på Marie Cederschiöld högskola. Även barn- och vårdperspektiv inom den kooperativa forskningen handlar mycket om service på landsbygd, men tangerar också forskningen om coproduction.

Två av publikationerna fokuserar på servicefunktioner på landsbygden. Den ena är ett bokkapitel som undersöker tre olika frågeställningar rörande landsbygdens service: (1) vilken betydelse har lokal service för människor genom att se till de berörda invånarnas reaktioner vid servicenedläggningar? (2) hur kan lösningar på landsbygdernas serviceutmaningar organiseras? samt (3) hur serviceproblematiken hanteras som landsbygdspolitiska frågor (Cras, 2018). Dessa tre teman ligger sedan till grund för en diskussion om den samtida och framtida serviceutvecklingen i svenska landsbygdsområden utifrån kooperativ organisering.

Den andra publikationen, i form av en avhandling, tar sin utgångspunkt i observationen av service och infrastruktur organiserad i civilsamhället, särskilt i kooperativ form (Cras, 2017).

Som exempel på service och infrastruktur i föreningsregi fokuserar studien på drivmedelsstationer samt utbyggnaden av fibernät för bredband. I den aktuella avhandlingen analyseras utvecklingen mot att alltmer service och infrastruktur drivs i föreningsregi på landsbygden som en fråga om hur medborgarskapet utvecklas. Studien visar hur förutsättningarna på landsbygden drar medborgarskapet i en alltmer kommunitär riktning. Studien visar även hur det komunitära medborgarskapet utgör en underliggande norm i landsbygdspolitiken, där människor blir alltmer beroende av varandra och organisering utanför de formella politiska strukturerna. Samtidigt visar den hur förutsättningarna för de komunitära lösningarna på landsbygdens utmaningar skiftar mellan olika orter och landsbygdsområden. Konsekvenserna av utvecklingen mot det komunitära medborgarskapet blir därmed olika i olika landsbygdssamhällen.

På ett annat tema återfinns en slutrapport från utvärderingen av bredbandsstöd för svensk landsbygd (Cras med flera, 2019). Den behandlar bredbandsinfrastrukturens betydelse för företagen, användningen av IT-system och landsbygdens utveckling. Fiberföreningarna som startats i kooperativ form behandlas, men huvudslutsatserna är att EU-stödet bidragit till landsbygdsutveckling och att företag kan fortsätta finnas och utvecklas i glesbygd.

Ett par publikationer behandlar hälso- och sjukvårdssystemet på landsbygden. En av dem är en avhandling i vilken det konstateras att det finns få ickevinstdrivande företag inom den svenska sjukvården, där de två kooperativ inom primärvården som studeras utgör hälften av den kooperativa primärvård som finns (Enlund, 2020). Dessa två fall ger insyn i hur regionernas syn på ickevinstdrivande vårdcentraler har förändrats över tid. Från en vilja att experimentera och stötta alternativa organisationer under början av 1990-talet, till att under 2010-talet lägga fokus på att skapa en sjukvårdsmarknad. Ogynnsamma villkor för ickevinstdrivande företag inom vårdsektorn blir extra prekära i situationer när den offentliga sjukvården drar sig tillbaka, vilket till stor del sker i svensk lands- och glesbygd. När medborgarna då själva tar över produktionen av sin egen sjukvård faller en tung börda på kooperativa organisationer – deras medlemmar och anställda – för att försöka hantera och navigera dessa villkor.

Den andra publikationen tar fasta på att hälso- och sjukvården i Sverige har sett ett flertal försök – med olika grader av framgång – att införa förutsättningar för privata aktörer (Enlund, 2021). Utöver ett väldokumenterat fall av offentligtprivat partnerskap för att bygga det nya Karolinska sjukhuset i Stockholm, har det förekommit olika fall där kommuner avsett att lägga ner mindre sjukhus. Vid mer än ett tillfälle har dessa försök mötts av motstånd, och av alternativ som lokalsamhället har tänkt ut för att säkerställa sin tillgång till sjukvård trots offentliga budgetnedskärningar. Vid vissa tillfällen lyckades de folkliga initiativen inte bevara den offentliga leveransen av hälsovård, men de lyckades hålla i gång tjänsterna genom hälsokooperativ. Även om dessa inte bör uppfattas som ett alternativ till universella offentliga hälsosystem, representerar hälsokooperativen en mer demokratisk och deltagande modell för sjukvård än den som erbjuds av stora vinstdrivna företag.

Coproduction har varit föremål för managementforskning sedan mitten av 1990-talet. En av studierna inom detta område syftar till att undersöka möjligheten att ta itu med hälsa och äld-

reomsorg i de flesta utvecklade länder då den står inför en komplex och delvis motsägelsefull blandning av finansiella, sociala och politiska utmaningar (Pestoff med flera, 2015). Studien beaktar detta ur ett nytt perspektiv som betonar ökad användarmedverkan, utifrån idén att patienter och klienter kan spela en mer aktiv roll i tillhandahållandet av sin egen vård. Studien beskriver hur sjukvårdskooperativen i Japan organiserar sin vård enligt principen om samproduktion, men också i vilken typ av organisatorisk miljö detta är möjligt.

Likaså visar en jämförande studie mellan Sverige och Japan hur kooperativ inom hälso- och sjukvården representerar en speciell typ av kollektiv samproduktion som kallas samhällssamproduktion (Vamstad, 2020). Dessa kooperativ initierar samproduktion inte bara mellan sjukhuspersonal och patienter utan mellan personal, medlemmar, patienter, volontärer och lokalsamhället som helhet.

En bok inom samma område fokuserar på möjligheterna att ta itu med utmaningar inom vården utifrån ett nytt perspektiv som betonar ökat samarbete mellan personal och patienter (Pestoff, 2021). I boken jämförs kooperativa och offentliga vårdgivare vid tio sjukhus i Japan, där resultatet visar hur och varför dessa skiljer sig åt när det gäller deras arbetsmiljö, servicekvalitet, styrmottor och de sociala värderingar de främjar, samt vilken roll ökat samarbete kan ha.

På ett annat tema finns en bok som redovisar resultaten av ett forskningsprojekt genomfört i början av 1990-talet då privatiseringen av den svenska välfärdsstaten påbörjats (Pestoff, 1998). Via enkäter undersöktes det potentiella bidraget från konsument- och arbetarkooperativ, såväl som ideella organisationer, för att berika personalens arbetsmiljö och stärka konsumenterna. Fokus är tillhandahållandet av barnomsorg, där utgångspunkten bland annat är föräldrars motiv att välja en typ av aktör framför en annan, likväl som personalens upplevelse av sin arbetsmiljö. En slutsats är att både föräldrar och personal uppfattar servicen hos de kooperativa aktörerna som bättre än hos de kommunala.

Avslutningsvis finns också en publikation som utgår ifrån hur det svenska välfärdssystemet utvecklades stegvis i ett samspel mellan staten och en rad frivilligorganisationer (Wijkström med flera, 1996). Svenska frivilligorganisationer passar inte riktigt in i vedertagna typologier vad gäller underliggande normativa principer, verksamhetsområden och organisationsformer. Den svenska ideella sektorns absoluta storlek är jämförbar med den i andra europeiska länder. Men huvuddelen av dess verksamhet ligger inom policyformulering snarare än tillhandahållande av tjänster. Spridningen av befintliga organisationsformer behandlas i studien, med särskild hänvisning till kooperativens roll. Studien fastställer att nya kooperativa brukar- och producentorganisationer spelar en viktig roll i den pågående expansionen av organisationer från tredje sektor som tillhandahåller välfärdstjänster.

3.8 | GRÄNSÖVERSKRIDANDE KOOPERATION

Vår kartläggning visar att gränsöverskridande kooperativ verksamhet är ett relativt obeforskat område, där fokus i identifierade publikationer främst är internationell handel och affärer, snarare än samarbete och bistånd. En studie över stadgan för europakooperativ har genomförts i syfte att skapa förståelse för problemen och möjligheterna i samband med utvecklingen av gränsöverskridande kooperativ i EU (Fregidou-Malama, 2006). Resultaten av studien visar att stadgan påverkats av praxis inom kooperativen, vilket gjort det möjligt för företagen att anpassa sig till lokala och nationella förhållanden. Studien påpekar att EU bör skapa homogena kriterier om kooperativ karaktär och definiera kooperativ identitet för att underlätta utvecklingen av gränsöverskridande kooperativ.

En annan publikation inom området har fokus på internationaliseringen av det svensk-danska mejeriföretaget Arla (Box med flera, 2021). Detta utifrån ett konkurrensperspektiv med fokus på en tillväxtstrategi som handlar om att gå samman med eller förvärva andra lokala producenter. Vid samarbete på andra geografiska marknader tar utvidgningen formen av strategiska allianser, såsom joint ventures. Sålunda har "coopetition" – samarbete och konkurrens – varit en vanlig strategi på senare tid. Studien lyfter att det i Arla Foods genomförs fusioner med kooperativ i europeiska länder, medan verksamheter som ligger längre bort tas om hand genom export och joint ventures.

En annan studie behandlar i stället kooperativa företag i frihandel. Den hanterar hur internationella ambitioner och regionala initiativ inom internationell kooperativ handel påverkas av frihandel (Friberg, 2017).

Den senaste studien inom klustret fokuserar på möjligheter till utbyte mellan Sverige och Tanzania inom entreprenörskap och kooperativ (Lönnborg med flera, 2021). Huvudfokus är innovation och entreprenörskap bland kooperativ, offentlig sektor och privat sektor.

3.9 | JÄMSTÄLLDHET OCH KOOPERATION

Jämställdhet och Kooperation är tyvärr ett ovanligt tema bland publikationerna i kartläggningen; endast två publikationer behandlar detta ämne. Den första identifierar om kvinnors representation påverkar och bidrar till kooperativens utveckling, samt utforskar kopplingen mellan representation av kvinnor och kooperativens karaktär och struktur (Fregidou-Malama, 2005). Resultaten illustrerar att kvinnorepresentation handlar om att öka demokratin och att bredda underlaget för beslutsfattande.

Den andra studien är en historiebeteckning av kvinnors medlemskap inom Kooperationen och behandlar policy och praxis för medlemskap i kooperativa föreningar i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet i England och Sverige (Friberg, 2015).

04

UPPSLAG FÖR NY KOOPERATIV FORSKNING

Det finns många olika områden där ny forskning om Kooperation skulle berika kunskapsläget. Det handlar om att dels fördjupa och bredda den befintliga forskningen, dels utforska helt nya områden. Utifrån vår kartläggning har vi genomfört en analys med fokus på områden där mer forskning vore av intresse, bland annat i relation till vad vi just nu ser för samhällstrender där Kooperation kan ha en viktig roll. I detta kapitel presenteras resultatet av den analysen, där vi lyfter upp ett antal områden och frågeställningar som vi ser som särskilt intressanta att forska vidare kring, för såväl kooperativa och ömsesidiga företag som för samhället i stort.

En tydlig ökning av forskning på kooperativ organisering skedde under FN:s kooperativa år 2012. Dessförinnan var forskningen främst inriktad på att försöka förklara och förstå kooperativa värden i organisering. En aktualisering av forskning på området skulle kunna vara att undersöka mervärdet i affären att driva företag kooperativt och ömsesidigt (det vill säga med fokus på värdeskapande och impact). Här skulle forskning från Sverige kunna bidra till den internationella kooperativa forskningen, som i allt högre grad söker efter sätt att förklara mervärdet av kooperativ organisering, både för medlemmar och för affären i sig, samt för samhället i stort.

En betydande del av publikationerna i kartläggningen gäller kooperativt ledarskap, medlemsdemokratin och företagets styrning. Det vore intressant att utveckla denna forskning till hur vi skapar medlemsnytta i en hybridvärld, eller hur vi kan kombinera affären och specialister med medlemsinflytande. De ökade kraven på digitalisering och affärsmässighet sätter demokrati och medlemskap på sin spets. Behövs nya former av medlemsinflytande?

Det finns även en hel del forskning kring ägande och styrningsfrågor, samt en betydligt mindre volym om jämställdhet, som vore intressant att bygga vidare på. Här vore goda exempel på kooperativa styrmodeller (governance) eller utveckling av ledning och styrning i komplexa kooperativa organisationer intressanta områden för ytterligare forskning.

En annan del av forskningen behandlar utvecklingen av den kooperativa rörelsen i Sverige, och att den inneburit att kooperativ blivit en mer naturlig del av ”marknaden”. Men att det också behövs fortsatt utveckling för att Kooperationen ska kunna fylla fler behov i samhället och på marknaden. Särskilt intressant för ny forskning är exempelvis ett fokus på Kooperation och ömsesidiga bolag kopplat till livsmedel, energi och beredskap utifrån självförsörjningskrav som en konsekvens av ett förändrat världsläge och geopolitiska förutsättningar. Hur skulle Kooperationen gemensamt kunna bygga innovativa lösningar från jord till bord? Kriget i Ukraina, tillsammans med logistik- och produktionsutmaningar, har på senare tid visat att livsmedelskedjan är sårbar och beroende av omvärlden för att fungera. Det blir allt viktigare att hitta självförsörjningslösningar, där Kooperationen historiskt visat sig ha goda förutsättningar för att skapa sådana lösningar. Hur skulle Kooperationen idag, i Sverige och/eller världen, kunna få förnyad kraft att på allvar skapa självförsörjning från jord till bord?

En annan högaktuell fråga rör energi och energipriser, varför det vore relevant att beforska energiområdet mer. Energisuveränitet blir alltmer eftersträvänt, och där skulle producent- och konsumentkooperativ organisering kunna utgöra en viktig del av lösningarna. Här kan det bland annat handla om andelsägda solelskooperativ eller andra gemensamt drivna kooperativa energikällor, så kallade energigemenskaper.

Trots att Kooperation är en global rörelse med stor internationell forskningstyngd verkar det bedrivs relativt lite forskning om gränsöverskridande kooperativ verksamhet i Sverige. I kartläggningen återfinns koppling till internationell handel och konkurrenskraft. Kopplingen mellan bistånd, solidaritet, kooperativa affärer och den globala kooperativa rörelsen vore därför intressant att utveckla forskning om. Den globala kooperativa rörelsen är stor, men vad finns det för utbyte och ambitioner för gemensam utveckling? Vilken roll har Kooperationen för en global hållbar tillväxt och solidaritet?

I senare forskning om Kooperation har entreprenörskap, CSR och samhällsansvar med fokus på socialt entreprenörskap uppmärksammas, dock i relativt liten grad i internationell jämförelse. Kopplat till detta vore ny forskning om Kooperation, blockchain och delningsekonomi nya intressanta uppslag. Digitaliseringen innebär helt nya former av kooperativ organisering där delningsekonomin och plattformskooperationen utgör delar av det, men även finansmarknaden inom till exempel blockchain. Ytterligare ett fenomen vi ser idag är att allt fler inom gigekonomin intresserar sig för att organisera sig kooperativt. Vilka nya modeller av kooperativ organisering behövs för att svara upp till behoven av entreprenöriell organisering idag?

Forskning runt co-production har varit aktuellt inom managementområdet sedan mitten av 1990-talet. Det vore intressant att ytterligare problematisera och visa på de konkurrens fördelar som kooperativa och ömsesidiga företag har i sin företagsform, likväl som hur ett näringsliv i kooperativ anda kan vara anpassat för en global värld i förändring. Gällande co-production behövs även mer kunskap om vilken roll som Kooperationen och den ömsesidiga företagsformen kan spela i mellanrummet mellan vinstmaximerande och offentliga företag, främst inom välfärden (exempelvis skolor och vårdinrättningar).

Publikationerna om Kooperation i välfärden är högaktuella som nuläget är, och detta område borde vara föremål för ytterligare forskning. För att bredda området vore det även intressant att belysa exempelvis kvalitetskriterier i form av personalägande i upphandling, vilken roll ökat medlemsinflytande skulle ha i vården samt utveckling av co-production i en tid av vinstmaximering.

Utifrån ett finansperspektiv vore det intressant att belysa mervärdet i ömsesidig kapitalisering, eller utmaningar och hinder för tillförskaffning av kapital i kundägda eller medlemsägda organisationer. Kapitalanskaffning kan upplevas svår för kooperativa verksamheter då den finansiella infrastrukturen inte är anpassad efter personassociationer.

Avslutningsvis är publikationerna om landsbygd och Kooperation främst inriktade på service och välfärd, inklusive bredband. Det finns stora utmaningar vid svenska kust- och landsbygder, men även flera intressanta nya kooperativa rörelser. Till exempel vore det intressant att se mer forskning om bygdebolag som kooperativ kraft för levande landsbygder.

Den forskning som presenterats i denna kartläggning tillför en gedigen kunskap och erfarenhet kring kooperativa och ömsesidiga företag. De forskare som ingår i Svensk Kooperations forskarnätverk finns inom en bredd av områden, och är centrala aktörer för och producenter av den forskning om Kooperation som genomförs i Sverige. Nätverket utgör därför en mycket spännande bas för att ta vara på befintlig forskning och kunskap, men även för att vitalisera ny forskning inom området.

Vi författare, och organisationen Svensk Kooperation, ser fram emot, och uppmuntrar, breddning och ytterligare fördjupningar och kunskapsutveckling kring Kooperation i framtiden.

YTTERLIGARE PUBLIKATIONER OM KOOPERATION

I denna bilaga presenteras några ytterligare exempel på svenska publikationer om Kooperation. Den första delen beskriver innehållet i de årsböcker som Föreningen Kooperativa studier gett ut under perioden 1981–2004. Den andra delen beskriver publikationer från Jerker Nilsson, professor emeritus vid Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU).

Årsböcker från Föreningen Kooperativa studier

När det gäller Föreningen Kooperativa studiers årsböcker består varje bok av ett antal fristående kapitel skrivna av både forskare och praktiker. I förordet till den första årsboken från år 1981 tydliggörs det att årsböckerna handlar om att ”samla uppsatser och dylikt som är av praktiskt och principiellt intresse för utvecklingen av det kooperativa forsknings- och studieområdet”. Rena forskningspublikationer handlar det dock inte om, utan i de fall det är forskningsrelaterat material presenteras dessa på ett populärvetenskapligt sätt.

Utifrån vår genomgång av dessa årsböcker har vi tematiserat innehållet fördelat på tre tidsperioder: 1981–1987, 1988–1996 samt 1997–2004. Nedan ger vi en översiktlig bild av tematiseringen för var och en av de tre tidsperioderna. Vi har medvetet valt att presentera dessa teman i punktform för att skapa en tydlig överblick. Den som är mer intresserad av detaljer kring dessa hänvisar vi till årsböckerna, som finns att ta del av i digital form i biblioteket på Svensk Kooperations hemsida¹.

1981–1987

För perioden 1981–1987 är det huvudsakligen följande teman som varit i fokus i årsböckerna, där det i många fall handlar om upp till en handfull kapitel per tema:

- Kooperativt företagande, som inkluderar en bredd av ämnen. Bland annat i form av managementfrågor som marknadsföring, beslutsfattande och ledarskap, kooperativ samverkan, kooperativ utveckling, kooperativ pedagogik samt texter om tjänste- respektive arbetarkooperation.
- Kooperativt boende, primärt med utgångspunkt i HSB som organisation.
- Kooperativa värden, med fokus på bland annat folkrörelseidentitet, samarbete eller konkurrens, kooperativa mål samt kooperativa idéer och affärer.
- Kooperativt medlemskap, som behandlar olika aspekter av medlemskapet, exempelvis demokratiskt medlemsliv i konsumentkooperationen samt återskapandet av medlemskap.

---

¹Årsböckerna i digital form finns att ta del av här: <https://svenskkoperation.se/kooperativa-biblioteket/?c=117>.

- Kooperation och omvärlden, som exempelvis beaktar relationen mellan Kooperation och stat samt Kooperationens roll i samhället, där det sistnämnda bland annat rör Kooperationens möjligheter i samhällsutvecklingen, marknadsekonomins brister och Kooperationens roll, samt Kooperation som samhällsbevarande eller revolutionär.
- Kooperation internationellt, där olika aspekter kopplat till Kooperation i bland annat Storbritannien, Kina, Argentina och Afrika behandlas.

1988–1996

För perioden 1988–1996 är det i stället huvudsakligen nedanstående teman som varit i fokus i årsböckerna, där de flesta av dessa beaktas i runt ett tiotal kapitel. Från år 1993 och framåt innehåller många av årsböckerna dessutom statistik gällande olika aspekter av Kooperationen.

- Kooperativa värden och identitet, som rör aspekter som människosyn, likabehandlingsprincipen, moraliska dilemman, humanistisk ekonomi samt föreställningar och värderingar inom delar av Kooperationen.
- Kooperativt företagande, som här har tonvikt på kooperativ strategi utifrån olika perspektiv, relationen mellan organisation och konsument, samt beslut och ledarskap.
- Nykooperation, med fokus på bland annat etablering av specifika verksamheter samt ett framåtblickande perspektiv gällande nya lösningar på befintliga utmaningar.
- Kvinnor och Kooperation, där både ett dåvarande och ett bakåtblickande perspektiv ges på kvinnor i Kooperationen, bland annat i form av könsroller i kooperativ, samt Kooperation ur ett kvinnoperspektiv.
- Kooperation och finansiering, som beaktar dels Kooperation i finanssektorn genom att belysa exempelvis bankkooperationens historia samt kooperativa spar- och låneföreningar, dels finansiering utifrån ett kooperativt perspektiv i form av bland annat bolagisering av ekonomiska föreningar samt en jämförelse mellan olika företagsformer.
- Kooperation ur ett välfärdsperspektiv, som behandlar kooperativ utifrån framför allt specifika områden som kooperativa förskolor, tandvård genom personalkooperativ samt föräldrakooperativa visioner, likväl som en redogörelse gällande det sociala arbetets historia.
- Kooperation internationellt, denna gång med fokus på utvecklingen i Öst- och Centraleuropa genom beskrivningar av olika aspekter av Kooperationen i bland annat Polen och Estland, likväl som en historisk tillbakablick avseende Kooperationen i Öst- och Centraleuropa.

1997-2004

När det avslutningsvis gäller perioden 1997-2004 är det primärt följande teman som varit i fokus i årsböckerna, där de flesta av dessa även här beaktas i runt ett tiotal kapitel:

- Förändring och förnyelse, som rör en tydlig bredd av ämnen. Bland annat medarbetarägd förnyelse av offentlig sektor, flerdimensionell resultatmätning i lantbrukskooperativ, omfördelning av rösträtt i lantbrukskooperativ samt om personalkooperativ som ett bättre koncept än sitt rykte.
- Sociala bokslut och kooperativ effektivitet, som framför allt fokuserar på olika tillvägagångssätt för att synliggöra sociala värden. Bland annat behandlas sociala bokslut, social redovisning, demokratisk revision, medlemsbokslut, producentkooperativa samhällsvinster samt kooperativa nyckeltal.
- Mellan stat och marknad, som i betydande utsträckning innefattar tillbakablickar av Kooperationen under det senaste seklet. Här behandlas bland annat kooperativ lagstiftning, den svenska konsumentkooperationens utveckling, lantbrukskooperationens genombrott, 1900-talets vägföreningar samt jordbrukskasserörelsens omvandling.
- Kooperation och social ekonomi, där fokus ligger på frågor som bland annat definition av social ekonomi, utopin för den sociala ekonomin, den sociala dimensionen kopplad till ekonomi, samt betraktelse av verksamhet inom den sociala ekonomin.
- Kooperation och lokal ekonomisk utveckling, vilket innebär texter inom områden som regional utveckling, samhälls-entreprenörskap i fjällmiljö, det lokala föreningslivet som viktig aktör i den lokala utvecklingen, samt jämförelse av social ekonomi och lokal utveckling i landskap i Sverige respektive Norge.
- Kooperation ur ett nordiskt perspektiv, vilket berör en bredd av områden med den gemensamma utgångspunkten i att det handlar om beskrivningar från något av de nordiska länderna, där dessa även är skrivna på det egna nationella språket. Bland annat behandlas konsumentkooperativa föreningar i Finland, organisationsformer i den danska sociala ekonomin, skillnader i medborgarkultur i Sverige, samt äganderätt och organisering i den norska lantbrukskooperationen.

Jerker Nilsson, SLU

Avslutningsvis vill vi särskilt lyfta fram den forskning som Jerker Nilsson bedrivit kopplat till Kooperation. Nilsson är professor emeritus i kooperativt företagande och marknadsföring vid Sveriges lantbruksuniversitet. Hans vetenskapliga produktion är av unik karaktär inom det kooperativa området. Exempelvis finns hans publikationer med som referenser i över 2000 andra vetenskapliga verk, vilket är i paritet med de främsta internationella forskarna inom området. Såsom professor emeritus är han inte aktiv i Svensk Kooperations forskarnätverk men vi vill, med detta hedersomnämmande, särskilt lyfta fram hans rika bidrag här.

Nilsson har under lång tid varit aktiv vid SLU, men innan han år 1989 kom till Uppsala tillbringade han tolv år vid danska universitet. Han har författat böckerna Det konsumentkooperativa företaget (1983), Den kooperativa verksamhetsformen (1986), Kooperativ utveckling (1991), Producentkooperativa principer i pressad konkurrens (1994) samt Kan Kooperationen klara konkurrensen? (2003), och har varit redaktör för tidskrifter och böcker. Sedan 2004 skriver han krönikor i Lantbrukets Affärer. Han har publicerat artiklar bland annat i Agribusiness, Annals of Public and Cooperative Economics, Journal of Co-operative Studies och Journal of Rural Cooperation. Forskningens genomgående tema är Kooperationens anpassning till omvärldsförändringar.

Nilsson har bedrivit forskning avseende Kooperation under lång tid med stor bredd. De allra flesta av dem är skrivna ur ett producentkooperativt perspektiv. Återkommande teman i hans publikationer rör (1) socialt kapital, (2) olika aspekter av governance, (3) olika perspektiv på kooperativt medlemskap, samt (4) lantbrukares egen syn på olika aspekter av sin verksamhet. Utöver det rör hans publikationer teman som strategi och struktur, nätverkande, utmaningar eller svårigheter kopplat till Kooperation, rollen för producentkooperativ på marknaden, samt interna förändringar utifrån förändrade marknadsförutsättningar.

PUBLIKATIONER SOM LIGGER TILL GRUND FÖR KLUSTERINGEN

I den här bilagan presenterar vi samtliga publikationer som vi identifierat, indelade i de kluster som är utgångspunkten för rapporten.

Kooperationens historia

Friberg, Katarina, 2005, *Workings of co-operation: A comparative study of consumer co-operative organisation in Britain and Sweden, 1860 to 1970*. Doktorsavhandling. Växjö: Växjö universitet.

Friberg, Katarina, 2012, "The politics of commercial dynamics: Co-operative adaptations to post-war consumerism in the United Kingdom and Sweden 1950–2012". I Battilani, Patrizia och Schröter, Harm G., *The co-operative business movement, 1950 to the present*. Cambridge: Cambridge University Press, sida 243–262.

Friberg, Katarina och Strömberg, Bengt U., 2017, "Konsumentkooperationens resa över tid och rum". I Wijkström, Filip, Reuter, Marta och Emami, Abbas (red.), *Civilsamhället i det transnationella rummet*. Stockholm: European Civil Society Press, sida 281–312.

Larsson, Mats, 1999, "Från idé till verklighet – jordbrukskasserörelsen i omvandling". I Aléx, Peder, Ottosson, Jan och Wikström, Berith (red.), *Mellan stat och marknad – Kooperation under ett sekel*, Stockholm: Föreningen Kooperativa studier.

Larsson, Mats och Lönnborg, Mikael, 2010, "The history of insurance companies in Sweden, 1855–2005". I Caruana de las Cagigas, Leonardo (red.), *Encuentro Internacional sobre la historia del seguro*. Madrid: Fundacion Mapfre, sida 197–237.

Pestoff, Victor, 2011, "The winds of change: The consumer co-operative movement in Sweden". I Wijkström, Filip och Zimmer, Annette (red.), *Nordic civil society at a cross-roads: transforming the popular movement tradition*. Baden-Baden: Nomos, sida 301–312.

Rydén, Reine, 1998, *Att åka snålskjuts är icke hederligt: de svenska jordbrukarnas organisationsprocess 1880–1947*. Doktorsavhandling. Göteborg: Göteborgs universitet.

Rydén, Reine, 2004, *Jordbrukarnas kooperativa föreningar och intresseorganisationer i ett historiskt perspektiv*. Stockholm: Kungliga skogs- och lantbruksakademien.

Rytkönen, Paulina, Ragnar, Martin och Lönnborg, Mikael, 2021, "Patterns of collectivization and decollectivization in the Swedish dairy sector from 1900 to 2015". I Lönnborg, Mikael, Ndiege, Benson Otieno och Tesfaye, Besrat (red.), *Beyond borders: Essays on entrepreneurship, co-operatives and education in Sweden and Tanzania*. Huddinge: Södertörns högskola, sida 297–321.

Svenberg, Sebastian, 2021, *Självstyre, medbestämmande eller despoti: Organisering för ekonomisk demokrati i Storbritannien 1826–1923*. Doktorsavhandling. Örebro: Örebro universitet.

Kooperation i samhället

Aléx, Peder, Ottosson, Jan och Wikström, Berith (red.), 1999, *Mellan stat och marknad – Kooperation under ett sekel*. Stockholm: Föreningen Kooperativa studier.

Fregidou-Malama, Maria, 1994, *Lantbrukskooperationen och staten: Samspelet rörande föreningslagen*. Doktorsavhandling. Uppsala: Sveriges Lantbruksuniversitet.

Fregidou-Malama, Maria, 2000, "The relationship between agricultural co-operatives and the state in Sweden: The legislative process". *Annals of Public and Co-operative Economics*, 71(1), sida 79–103.

Gratzer, Karl, Lönnborg, Mikael och Olsson Mikael, 2021, "Collective ownership in Sweden – The state, privatization and entrepreneurship". I Lönnborg, Mikael, Ndiege, Benson Otieno och Tesfaye, Besrat (red.), *Beyond borders: Essays on entrepreneurship, co-operatives and education in Sweden and Tanzania*. Huddinge: Södertörns högskola, sida 175–198.

Jörgensen, Hans, 2004, *Continuity or not?: Family farming and agricultural transformation in 20th century Estonia*. Doktorsavhandling. Umeå: Umeå universitet.

Jörgensen, Hans, 2016, "The agricultural co-operative movement in Estonia: A comparative study from the 1860s up to the 1930s". *Humanities and Social Sciences Latvia*, 21(2), sida 40–60.

Larsson, Mats och Lönnborg, Mikael, 2009, "Samverkan och konkurrens inom svensk försäkring". I Grip, Gunvall (red.), *Folksam 1980–2008: Volym 2. Mer än endast försäkring*. Stockholm: Informationsförlaget, sida 179–209.

Nachemson-Ekwall, Sophie, 2018, *Ett Sverige där anställda äger*. Stockholm: Global Utmaning.

Nachemson-Ekwall, Sophie, 2019, "Personalägande. En företagsform att lyfta fram". *Organisation & Samhälle*, 2.

Ottosson, Jan, 1999, "Lastbilscentralerna och konkurrensen". I Aléx, Peder, Ottosson, Jan och Wikström, Berith (red.), *Mellan stat och marknad – Kooperation under ett sekel*. Stockholm: Föreningen Kooperativa studier, sida 157–168.

Pestoff, Victor, 2011, "Co-operatives and democracy in Scandinavia: The case of Sweden". I Wijkström, Filip och Zimmer, Annette (red.), *Nordic civil society at a cross-roads: Transforming the popular movement tradition*. Baden-Baden: Nomos, sida 109–126.

Sjöstrand, Sven-Erik, 1988, "Kooperativa företag – verksamhet med skäl och själ?". I Sangregorio, Inga-Lisa (red.), *Motbilder*. Stockholm: Kooperativa Institutet.

Sjöstrand, Sven-Erik, 1990, "Kooperativa och federativa organisationer – grundläggande teori". I Nilsson, Jerker (red.), *Samverkan och konkurrens i Kooperationen*. Stockholm: Kooperativa Institutet.

Vamstad, Johan, 2012, *Kooperativt företagande i Sverige: en kunskapsöversikt om det kooperativa företagandets betydelse för demokrati, välfärd och tillväxt*. Stockholm: Sektor3.

Wiksell, Kristin, 2017, "Campaigning for co-operatives as resistance to neoliberal capitalism". *Journal of Political Power*, 10(2), sida 236–254.

Wiksell, Kristin, 2020, "Worker co-operatives for social change: Knowledge-making through constructive resistance within the capitalist market economy". *Journal of Political Power*, 13(2), sida 201–216.

Wiksell, Kristin, 2021, "Arbetskooperativ som konstruktivt motstånd mot kapitalism". I Lilja, Mona och Vinthagen, Stellan, *Motstånd: En introduktion*. Sparsnäs: Irene Publishing.

Wiksell, Kristin, 2021, *Organizing for social change: Worker co-operatives as resistance to capitalism*. Doktorsavhandling. Karlstad: Karlstad universitet.

Medlemskap, demokrati och medlemsstyrning

Einarsson, Stefan, Einarsson, Torbjörn, Wijkström, Filip och Gustavsson, Martin, 2016, *Co-operatives in motion. Member governance in two Swedish farmer co-ops (1990–2011)*. 32nd EGOS Colloquium.

Einarsson, Stefan och Wijkström, Filip, 2019, "Governance implications from a re-hybridizing agricultural co-operative". I Alexius, Susanna och Furusten, Staffan (red.), *Managing hybrid organizations – Governance, professionalism and regulation*. London: Palgrave Macmillan.

Einarsson, Torbjörn, 2008, *Ownership and control in Swedish federative organizations – or a member is a member is a member?*, 2nd LAEMOS Colloquium.

Einarsson, Torbjörn, 2016, *Organizational structure and member involvement in federative organizations*. 12th International Conference of the International Society for Third-Sector Research.

Einarsson, Torbjörn och Wijkström, Filip, 2011, "Medlemmens roller och medlemskapets dimensioner". I *Världen, Norden, Sverige – medlemsnytta via nätet när Kooperationen väljer väg*. Stockholm: PwC.

Friberg, Katarina, 2012, "Trade, gender and membership: Co-operative policy and practice in North East England and Southern Sweden in the late 19th and early 20th century". *Journal of the North East Labour History Society*, 43, sida 42–56.

Hakelius, Karin, 1996, *Co-operative values: farmers' co-operatives in the minds of the farmers*. Doktorsavhandling. Uppsala: Sveriges Lantbruksuniversitet.

Hakelius, Karin, 1997, *Kooperativa värden: hur svenska lantbrukare upplever sina kooperativa organisationer*. Stockholm: Stiftelsen Lantbruksforskning.

Hakelius, Karin, 1999, "Farmer co-operatives in the 21st Century: Young and old farmers in Sweden". *Journal of rural co-operation*, vol 27(1).

Hakelius, Karin, 2016, *Relationen mellan medlemmar och förtroendevalda i stora kooperativa företag*. Delrapport 1, projektet Förnyelse av Kooperationen.

Hakelius, Karin, 2017, *Koncernstyrelsens roll i stora kooperativa företag*. Delrapport 2, projektet Förnyelse av Kooperationen.

Hakelius, Karin, 2017, *Att styra stora kooperativa företag – En studie av hur stora lantbrukskooperativa företag i Europa hanterar medlemsstyrningen*. Delrapport 3, projektet Förnyelse av Kooperationen.

Hakelius, Karin, 2018, "Understanding the board of Swedish farmer cooperatives – Cases focusing on board composition and interaction patterns". *Journal of co-operative organization and management*, 6(2), sida 45–52.

Hakelius, Karin och Hansson, Helena, 2016, "Measuring changes in farmers' attitudes to agricultural cooperatives: Evidence from Swedish agriculture 1993–2013". *Agribusiness*, 32(4), sida 531–546.

Hakelius, Karin och Hansson, Helena, 2016, "Members' attitudes towards cooperatives and their perception of agency problems". *The international food and agribusiness management review*, 19(4), sida 23–36.

Hakelius, Karin och Nilsson, Jerker, 2020, "The logic behind the internal governance of Sweden's largest agricultural cooperatives". *Sustainability*, 12(21).

Morfi, Chrysoula, Nilsson, Jerker, Hakelius, Karin och Karantininis, Kostas, 2021, "Social networks and member participation in cooperative governance". *Agribusiness*, 37(2), sida 264–285.

Nachemson-Ekwall, Sophie, 2018, *Ett Sverige där anställda äger*. Stockholm: Global Utmaning.

Nachemson-Ekwall, Sophie, 2019, "Personalägande. En företagsform att lyfta fram". *Organisation & Samhälle*, 2.

Pestoff, Victor, 1984, *Konsumentinflytande och konsumentorganisering: den svenska modellen*. Rapport till Konsumentpolitiska kommittén.

Pestoff, Victor, 1991, *Between markets and politics – co-operatives in Sweden*. Frankfurt am Main: Campus & Westview.

Rolf, Hannes, 2020, *En fackförening för hemmen: Kollektiv mobilisering, hyresgästorganisering och maktkamp på hyresmarknaden i Stockholm och Göteborg 1875–1942*. Doktorsavhandling. Stockholm: Ersta Sköndal Bräcke högskola.

Sardiello, Tiziana, 2020, "Mutuality stripped to the bone: Nominating and recruiting board members in Swedish mutual insurance companies". *SCORE rapportserie*, 7. Stockholm: Stockholms universitet.

Vamstad, Johan, 2012, *Kooperativt företagande i Sverige: en kunskapsöversikt om det kooperativa företagandets betydelse för demokrati, välfärd och tillväxt*. Stockholm: Sektor3.

Wijkström, Filip, Einarsson, Stefan, Einarsson, Torbjörn och Gustavsson, Martin, 2013, *Strategisk ägarstyrning och medlemmarnas betydelse i svensk lantbrukskooperation*. Slutrapport. Stockholm: Stiftelsen Lantbruksforskning.

Hållbarhet

Fregidou-Malama, Maria och Rydback, Michelle, 2011, *Social enterprises in Sweden: Unitis a successful social cooperative?*. International conference on democratic participation in employment and societal regulation.

Fregidou-Malama, Maria och Sundström, Agneta, 2009, "Emerging corporate social responsibility: Consumer cooperatives in Sweden". I Sundström, Agneta (red.), *Globalization, CSR and business legitimacy in local relationships*. Uppsala: Sveriges Lantbruksuniversitet.

Fregidou-Malama, Maria och Sundström, Agneta, 2010, *Emerging corporate social responsibility: Regional cooperatives in Sweden*. 17th World Congress of Sociolog.

Friberg, Katarina, 2012, "Negotiating consumer and producer interests: A challenge for the co-op and Fair Trade". I Webster, Anthony, Brown, Alyson, Stewart, David, Walton, John K. och Shaw, Linda (red.), *"The hidden alternative"? co-operative values: Past, Present and Future*. Manchester: Manchester University Press, sida 115–136.

Ömsesidiga företag

Alexius, Susanna, Gustavsson, Martin, och Sardiello, Tiziana, 2016, *Redefining the social meaning of mutual insurance in Sweden (1945–2015): An inquiry into the justification of surplus*, 28th Annual meeting conference of the Society for the advancement of socio-economics.

Alexius, Susanna, Gustavsson, Martin, och Sardiello, Tiziana, 2017, "Profit-making for mutual benefit: The case of Folksam 1945–2015". *SCORE rapportserie*, 2. Stockholm: Stockholms universitet.

Behrendt Jonsson, Britta, 2018a, *The Solvency II capital requirement for insurance groups: On the tension between regulatory law and company law*. Doktorsavhandling. Linköping: Linköpings universitet.

Behrendt Jonsson, Britta, 2018b, "Gruppsolvenskapitalkravet och den bolagsrättsliga verkligheten: En avhandling om spänningen mellan gruppreglerna i Solvens II-regelverket och bolagsrätten i Sverige och Tyskland". *Nordisk Försäkringstidskrift*, 4.

Kallifatides, Markus, Nachemson-Ekwall, Sophie, Sjöstrand, Sven-Erik, 2010, *Corporate governance in modern financial capitalism. Old Mutual's hostile takeover of Skandia*. London: Edward Elgar.

Larsson, Mats och Lönnborg, Mikael, 2007, "Ömsesidig försäkringsverksamhet i den svenska försäkringsmodellen". *Nordisk försäkringstidskrift*, 1.

Larsson, Mats och Lönnborg, Mikael, 2009, "Samverkan och konkurrens inom svensk försäkring". I Grip, Gunvall (red.), *Folksam 1980-2008: Volym 2. Mer än endast försäkring*, sida 179-209.

Larsson, Mats och Lönnborg, Mikael, 2015, "The survival and success of Swedish mutual insurers". I Pearson, Robin och Yoneyama, Takau, *Corporate forms and organisational choice in international insurance*. Oxford: Oxford University Press, sida 93-113.

Larsson, Mats och Lönnborg, Mikael, 2016, "Kundägda svenska försäkringsbolag: Ett framgångsrecept?". I Espeli, Harald och Johannessen, Finn Erhard (red.), *Historikere i oppdrag: Festschrift til Trond Bergh, Sverre Knutsen og Lars Thue i anledning 70-årsdagene i 2015 og 2016*. Oslo: Novus Forlag, sida 117-140.

Larsson, Mats och Lönnborg, Mikael, 2017, "Är svensk ömsesidig försäkring unik?". *Nordisk Försäkringstidskrift*, 2.

Larsson, Mats och Lönnborg, Mikael, 2018, *Ömsesidig försäkring: Bolag, kunder och marknad*. Sockholm: Dialogos Förlag.

Larsson, Mats och Lönnborg, Mikael, 2019, "Omvandlingarnas bolag: Skandias utveckling 1990-2016". *Nordisk Försäkringstidskrift*, 2.

Larsson, Mats och Lönnborg, Mikael, 2019, "Same, same but different: Trust, confidence and governance among Swedish mutual insurance companies". I Alexius, Susanna och Furusten, Staffan (red.), *Managing hybrid organizations: Governance, professionalism and regulation*. Cham: Palgrave Macmillan, sida 49-72.

Larsson, Mats och Lönnborg, Mikael, 2020, "Skandias omvandling". *Företagshistoria*, 2, sida 38-43.

Larsson, Mats och Lönnborg, Mikael, 2021, *Ömsesidiga företag: En del av det demokratiska näringslivet*. Stockholm: Svensk Kooperation.

Sardiello, Tiziana, 2020, "Mutuality stripped to the bone: Nominating and recruiting board members in Swedish mutual insurance companies". *SCORE rapportserie*, 7. Stockholm: Stockholms universitet.

Sardiello, Tiziana, Alexius, Susanna och Furusten, Staffan, 2019. "Governance structures in customerowned hybrid organizations: Interpreting democracy in mutual insurance companies". I Alexius, Susanna och Furusten, Staffan (red.), *Managing hybrid organizations: Governance, professionalism and regulation*. Cham: Palgrave Macmillan.

Kooperativa banker

Behrendt Jonsson, Britta, 2015, *Solvens 2 – Tillsyn över försäkringsgrupper: Den associationsrättsliga verkligheten för försäkringsgrupper: Ett framställningsproblem*. Nationellt doktorandseminarium för juristdoktorander.

Fregidou-Malama, Maria och Hydar, Akmal, 2012, *What are the advantages of JAK members bank?*, 2nd Forum of Sociology Social Justice and Democratization.

Fregidou-Malama, Maria och Hyder, Akmal, 2013, "Interest free co-operatives: A study of JAK members bank – Sweden". I Balan, P.P., George, Sunny och Kunhikannan, T.P. (red.), *Decentralisation and development: Experiences and experiments*. Thrissur: Kerala Institute of Local Administration, sida 64–85.

Hakelius, Karin, 2002, *Lantbrukskooperationens finansiella problem: teoretiska analyser och uppslag till lösningar*. Rapport, 146. Uppsala: Sveriges Lantbruksuniversitet.

Larsson, Mats, 1999, "Från idé till verklighet – jordbrukskasserörelsen i omvandling". I Aléx, Peder, Ottosson, Jan och Wikström, Berith (red.), 1999, *Mellan stat och marknad – Kooperation under ett sekel*, Stockholm: Föreningen Kooperativa studier.

Vård, skola, omsorg och service i kooperativ form

Cras, Patrik, 2017, *Landsbygdssamhällets medborgarskap: En studie av organisering av service och infrastruktur i gränlandet mellan det ideella, kommersiella och politiska*. Doktorsavhandling. Uppsala: Sveriges Lantbruksuniversitet.

Cras, Patrik, 2018, "Service i framtidens landsbygdssamhällen". I Syssner, Josefina (red), *Nya visioner för landsbygden*. Boxholm: Linneförlag.

Cras, Patrik, Gunnarsdotter, Yvonne och Jonsson, Ylva, 2018, *Utvärdering av stöd till utbyggnad av bredband: delrapport 1*. Jordbruksverket, 1. Uppsala: Sveriges Lantbruksuniversitet.

Cras, Patrik, Gunnarsdotter, Yvonne och Jonsson, Ylva, 2019, *Utvärdering av stöd till utbyggnad av bredband: slutrapport*. Jordbruksverket, 7. Uppsala: Sveriges Lantbruksuniversitet.

Enlund, Desirée, 2020, *Contentious countryside: social movements reworking and resisting public healthcare restructuring in rural Sweden*. Doktorsavhandling. Umeå: Umeå universitet.

Enlund, Desirée, 2020, "Upproriska landsbygder: sociala rörelsers omarbetande och motstånd mot sjukvårdens omvandling i svensk glesbygd". *Jordmodern*, 4, sida 12–15.

Enlund, Desirée, 2021, "Sweden: creation of a cooperative to ensure local healthcare provision". I Kamore Haynes, Leigh och Vračar, Ana (red.), *Reclaiming public health: experiences and insights from Europe*. People's Health Movement Europe, sida 29–35.

Hansson, Jan-Håkan och Wijkström, Filip, 2001, *Civilt samhälle, social ekonomi eller nonprofit?: Fallet Basta arbetskooperativ – slutrapport från ett forskningsprojekt*. Sköndalsinstitutets skriftserie, Sköndal: Sköndalsinstitutet.

Pestoff, Visctor, 1998, *Beyond the market and state – social enterprise and civil democracy in a welfare society*. Ashgate: Aldershot.

Pestoff, Victor, 2021, *Co-production and Japanese healthcare. Work environment, governance, service quality and social values*. New York: Routledge.

Pestoff, Victor, Saito, Yoyoi, och Vamstad, Johan, 2015, *Co-production of health and elder care: cooperative models in Japan*. 5th EMES International Research Conference on Social Enterprise.

Vamstad, Johan, 2012, "Co-production and service quality: The case of cooperative childcare in Sweden". *International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 23(4).

Vamstad, Johan, 2020, "Community co-production at Japanese health and welfare cooperatives: A Swedish perspective". *Japanese Health and Welfare Co-operative Federation Review and Research*, 22(1), sida 8–11.

Wijkström, Filip och Stryjan, Yohanan, 1996, "Cooperatives and nonprofits in Swedish social welfare". *Annals of Public and Cooperative Economy*, 67(1).

Gränsöverskridande Kooperation

Box, Marcus, Lönnborg, Mikael och Rytkönen, Paulina, 2021, "Both a cooperative and multinational – International market strategies of Danish-Swedish Arla MD". I Lönnborg, Mikael, Ndiege, Benson Otieno och Tesfaye, Besrat (red.), *Beyond borders: Essays on entrepreneurship, co-operatives and education in Sweden and Tanzania*. Huddinge: Södertörns högskola, sida 323–344.

Fregidou-Malama, Maria, 2005, "Stadgan för Europeiska Kooperativa Föreningar: Till vilken nytta?". I Jacobsen, Gurli och Böök, Sven Åke (red.), *Kooperation i förändring*. Stockholm: Föreningen Kooperativa studier.

Fregidou-Malama, Maria, 2006, *Current challenges and responses of European cooperatives to a globalizing world*. ISA XVI World Congress of Sociology.

Friberg, Katarina, 2012, “Visions and organisation: Kooperativa Förbundet and the social question”. I Hilson, Mary, Markkola, Pirjo och Östman, Ann-Catrin (red.), *Co-operatives and the social question: The co-operative movement in northern and eastern Europe (1880-1950)*. Cardiff: Welsh Academic Press, sida 57–71.

Friberg, Katarina. 2017, “A co-operative take on free trade: International ambitions and regional initiatives”. I Hilson, Mary, Neunsinger, Silke och Patmore, Greg (red.), *A global history of consumer co-operation since 1850: Movements and businesses*. Leiden: Brill Academic Publishers, sida 201–225.

Lönnborg, Mikael, Ndiege, Benson Otieno och Tesfaye, Besrat (red.), 2021, *Beyond Borders: Essays on entrepreneurship, co-operatives and education in Sweden and Tanzania*. Huddinge: Södertörns högskola.

Jämställdhet och Kooperation

Fregidou-Malama, Maria, 2005, “Do we need balance the power between women and men in co-operatives?”. I Chaves, Rafael, Monzón, José Luis, Stryjan, Yohanan, Spear, Roger, och Karafolas, Simeon (red.), *The Future of Co-operatives in a Growing Europe*. CIRIEC-ESPANA, 1.

Friberg, Katarina, 2012, “Trade, gender and membership: Co-operative policy and practice in North East England and Southern Sweden in the late 19th and early 20th century”. *Journal of the North East Labour History Society*, 43, sida 42–56.

